

מפגש מס' 22

דף למנחה

ספר דברים ל"ג-ל"ד; ספר יהושע א'-ג'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

דברים פרק ל"ג - ברכות משה.

דברים פרק ל"ד - מות משה.

יהושע פרק א' - מינוי יהושע וחיזוקו.

יהושע פרק ב' - המרגלים ביריחו.

יהושע פרק ג' - חציית הירדן.

לימוד מעמיק

דמותו של יהושע

השבוע אנו מסיימים ללמוד את ספר דברים ומתחילים בלימוד ספר יהושע. על אף שספר יהושע פותח את ספרי הנביאים, תחילתו של ספר יהושע מחוברת לספר דברים. בשיעור זה נכיר את דמותו של יהושע כפי שהיא משתקפת בתורה וביהושע פרק א, ונראה מה תפקידו ומה מצופה ממנו כמנהיג הממלא את מקומו של משה רבנו.

חלק א': פתיחת ספר יהושע

הפתיחה של ספר יהושע מזכירה את מותו של משה, המכונה "עבד ה'" ואת מינוי של יהושע במקומו:

יהושע א', א: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר.

פתיחה זו מחזירה אותנו אל סיומו של ספר דברים, שגם שם תואר מות משה "עבד ה'", ומינוי יהושע תחתיו:

דברים ל"ד, ה; ט: וַיָּמָת נֶשֶׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'... וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מְלֹא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמָעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

שאלה לדיון

בפרק האחרון של ספר דברים, משה מתואר כמנהיג עם עצמה רוחנית גבוהה מאד (פס' ז ופס' י-יב). כיצד ניתן למצוא מחליף למנהיג כזה? האם אפשר להיכנס לנעליים של מנהיג גדול כל כך?

לימוד משותף

עיינו בפרק א' של ספר יהושע וחשבו:

- מיהי הדמות המרכזית בקטע זה? (סמנו בצבע נפרד כל דמות שמופיעה בקטע, או: היכנסו לכלי "מילה מנחה" באתר התנ"ך, ובדקו בעזרתו כמה פעמים מופיעה כל דמות בפרק זה. בלחיצה על שם של אחת הדמויות, יצבעו כל האיזכורים של אותה דמות בפרק, ובבועית הקטנה תוכלו לראות את מספר ההופעות בפרק)
- כיצד מצטיירת דמותו של יהושע בפרק א'? מה ה' מצפה מיהושע?

באופן מפתיע, ספר יהושע פותח בקישור מאד חזק לדמותו של משה. אמנם ה' פונה אל יהושע ומדבר אליו, אך משה מזכר 11 פעמים בפרק, ולעומת זאת יהושע מוזכר רק 4 פעמים. בנוסף לכך, בדברי ה' ליהושע מופיע כל הזמן חיבור בין הציווי ליהושע לבין משה:

כיבוש הארץ - כפי שה' הבטיח למשה(ג); ה' יהיה עם יהושע - כפי שהיה עם משה (ה); יהושע צריך לקיים את התורה - כפי שמשה ציווה (ז); בהמשך הפרק, יהושע מבקש משניים וחצי השבטים למלא את חובתם ולהלחם כפי שמשה ציווה אותם, והם עונים לו שישמעו בקולו כפי ששמעו אל משה (יב-יח).

נחזור אל הפסוק הראשון: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן מִשְׁרַת מֹשֶׁה". פסוק זה מדגיש בצורה ברורה ביותר את הפער בין משה ליהושע: משה הוא עבד ה', ואילו יהושע הוא משרת משה. אם כן, פתיחתו של ספר יהושע מדגישה שמעמדו של יהושע הוא כמשרת משה, ותפקידו הוא לעשות דברים שמשה ציווה עליו או שהובטחו למשה. יחד עם זאת, יהושע הוא האדם שעומד להיות המנהיג המוביל את העם בכניסה לארץ ישראל ובכיבושה.

חלק ב': דמותו של יהושע בתורה

לאחר שהבנו שיהושע נבחר למלא את מקום משה, ודווקא משה הוא זה שתופס את המקום המרכזי בדברי ה' ליהושע, כעת עלינו להכיר את דמותו של יהושע ומדוע נבחר דווקא הוא למלא את מקומו של משה ולהנהיג את העם בתקופה מיוחדת זו? נעיין במקורות מהתורה אשר ילמדו אותנו על דמותו.

לימוד משותף

לפניכם 6 קטעים מתוך פרקים בתורה. קראו כל קטע וחשבו: מי הדמות המנהיגה בכל סיפור? מהי דמותו של יהושע העולה מתוך הקטע הזה? האם התנהלותו באותו סיפור מעידה על יכולת הנהגה?

הערה למנחה: הפסוקים מצוטטים בדף המקורות, מקורות 2-7, מסומנים ברקע אפור.

סיכום המסקנות מלימוד הפסוקים:

בשמות י"ז, בסיפור על המלחמה בעמלק יהושע נבחר להלחם בעמלק, וניתן לראות בו מנהיג צבאי. אולם אם מעיינים היטב בסיפור שמים לב שיהושע איננו פועל כאן כמנהיג, אלא כשליח של משה: משה צריך לומר לו להלחם בעמלק, הוא אינו יוצא למלחמה מעצמו. בנוסף הנצחון של יהושע על עמלק איננו עצמאי, אלא תלוי בידי משה: "וְהָיָה פְּאֶשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עַמְלֵק" (יא).

במדבר י"ג-י"ד, בסיפור המרגלים יהושע הוא אחד ממנהיגי העם שנבחרו לצאת כמרגלים אל הארץ. אולם, הכתוב מבהיר שיהושע יוצא תחת חסותו של משה: משה משנה את שמו של יהושע. בתנ"ך, שינוי שמו של אדם מבטא את עיצובו מחדש ואת היותו תחת חסותו של האדם ששינה את שמו. המדרש מוסיף הסבר לשינוי שמו של יהושע:

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת שלח פרק יג סימן טז: "להושע בן נון יהושע". מלמד שנתפלל עליו משה רבינו, והוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, ואמר יה יושיעך מעצת מרגלים:

לפי המדרש, יהושע צריך את חיזוקו של משה כדי להתמודד עם עצת המרגלים.

כלב, לעומת זאת, מתפקד בסיפור זה באופן עצמאי, וניכרות תכונות המנהיגות שלו: כאשר יש צורך לעמוד מול האמירות הקשות של המרגלים ומול היאוש של העם, כלב תופס מנהיגות, מבטא עמדה שונה משל המרגלים האחרים במוצהר, ועומד מולם באומץ. יהושע אמנם תומך בעמדתו של כלב ולא בעמדת המרגלים, אך לעומת כלב, הוא לא יוצא באמירה מפורשת משלו, ובחלק מהפסוקים כלל לא מוזכר מפני שהוא רק מצטרף אל כלב. (על היחס בין יהושע לכלב ראה [בדף קהילות לומדות לבמדבר יג-יד](#)).

בשמות כ"ד, ובשמות ל"ג (ובמקומות נוספים) יהושע מוצג כמשרתו של משה. בסיפורים אלה אנו רואים שמשה הוא בעל דרגה רוחנית גבוהה מאד, ויהושע מוצג כמשרתו. מצד אחד - הוא הכי קרוב אליו, היחיד שהולך איתו לכל מקום, מושפע מרוחו הגדולה, ומצד שני - הוא מוצג כמשרת ולא כבעל דרגה עצמאית.

בשני המקומות היחידים בתורה שבהם יהושע מדבר באופן עצמאי ומביע את דעתו, משה חולק עליו בתוקף. בירידה מהר סיני בשמות ל"ב, יז יהושע חושב שקול מלחמה במחנה. ואילו משה חולק עליו, ומציין את חוסר יכולתו של יהושע לזהות את מה שקורה. המדרש רואה כאן נזיפה (והתורה תמימה מרחיב ומסביר זאת):

תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד דף סח טור ג: וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים ריבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול ויאמ' אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שומע.

תורה תמימה הערות שמות פרק לב הערה לג: יתכן דדריש כן מאריכות הענין שאמר משה אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה, דלכאורה כל זה מיותר, והול"ל בקצור קול ענות אנכי שומע... ודריש שבא בזה להוכיח את יהושע שאמר קול מלחמה במחנה שומע, כי מהראוי היה לו להשים לב להבין בין קול לקול מפני עתידת גדולת שררתו, שלאדם בעל שררה וגדולה כזו ראוי שיהיה לו גם כשרון בחינת הקולות:

לפי דברי התורה תמימה, משה אף מוכיח את יהושע על חוסר ההבחנה שלו, וטוען שזה פגם ביכולת ההנהגה. הסיפור על מינוי הזקנים במדבר י"א, עוסק במשבר מנהיגותי, המביא למינוי 70 הזקנים. במקביל לכך, אלדד ומידד מתנבאים במחנה, ויהושע רוצה לכלוא את אלדד ומידד בגלל נבואתם, ואילו משה מתנגד לדבריו של יהושע, באמירה: "מי יתן כל עם ה' נביאים". יהושע לא מסכים שמישהו ינהיג במקביל או במקום משה. ובניגוד לכך משה מבהיר שהמטרה היא שיהיו הרבה מנהיגים. יהושע דורש התבטלות בפני משה, ואילו משה טוען שזה לא חייב להיות כך. כפי שמסביר רש"ר הירש:

רש"ר הירש, במדבר י"א, כט: אולם דברי משה הם מופת נצחי לכל המורים והמנהיגים בישראל המורה להם, כי האידיאל העליון של פעילותם יוגשם כאשר יזכו להיות מיותרים בעם בהגיע העם בכל שכבותיו לאותה מעלה רוחנית, שאין הוא זקוק עוד למורים ולמנהיגים!

בשתי הפעמים בהן יהושע נקט יוזמה והביע עמדה, משה מבהיר שעמדתו איננה נכונה ויש בה בעיה בתפיסה של המנהיגות.

אם כן, אנו רואים שיהושע נמצא בעמדת מפתח, קרוב מאד למשה, מקבל תפקידים משמעותיים, אולם אין לו תכונות מנהיגותיות טבעיות. "משרת משה" הוא הכינוי ההולם אותו, המבטא שני צדדים באישיותו: מצד אחד הוא הקרוב ביותר לדמותו המופלאה של משה, מצד שני הוא "משרת", ואיננו בעל כח הנהגה עצמי.

לכן, כאשר משה עומד לפני מותו, ומחפש מנהיג שימלא את מקומו, הוא כלל לא חושב על יהושע:

במדבר כ"ז, טו-יז: וידבר משה אל ה' לאמר: יפקד ה' אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה: אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תקחה עדת ה' פצאן אשר אין להם רעה.

משה מחפש איש בעל תכונות מנהיגותיות. משה מבקש מנהיג "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם" - המונח של "לצאת ולבוא" קשור הרבה פעמים לענייני מלחמה וצבא (השוו: יהושע י"ד, יא; שמ"א י"ח, יג; מל"א ט"ו, יז). משה איננו חושב כלל על יהושע, שהרי יהושע איננו מנהיג מטבעו.

אולם, ה' מצווה עליו למנות דווקא את יהושע:

במדבר כ"ז, יח-כא: ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וקמקת את ידך עליו: והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצוית אתו לעיניהם: ונתתה מהודף עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל: ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה:

משה צריך לסמוך את ידו על יהושע, להעביר לו מהודו ומרוחו, כך שמכוחו של משה יהושע יוכל להנהיג את העם.

אם כך, הנהגתו של יהושע לא תהיה הנהגת עצמאית, בעלת דרך חדשה, אלא הנהגה מכוחו של משה. יהושע אמנם הופך למנהיג ומוביל את העם לקראת כיבוש הארץ, אך כל מה שהוא יעשה יהיה מכוחו של משה. וכך גם מתאר המדרש את היחסים בין משה ליהושע:

תלמוד בבלי בבא בתרא ע"ה א: פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה

לחמה יש אור עצמאי, ואילו הלבנה איננה מאירה בפני עצמה אלא מחזירה את אורה של השמש. כך משה הוא מנהיג עצמתי, ואילו יהושע משקף את אורו ומנהיגותו של משה.

שאלה לדיון

מדוע ה' בחר דווקא במנהיג כזה, שאין לו כושר מנהיגות טבעי?

האם היינו בוחרים באדם כזה להיות מנהיג? האם אנחנו כמנהיגים מוכנים להוביל דרך של מישהו

אחר?

חלק ג': מדוע יהושע?

נראה כי היתרון של יהושע הוא דווקא בהיותו פני לבנה, משקף את אורו של משה, ודווקא משום כך הוא יכול להיות מחליפו של משה:

א. משה נפטר ללא שמילא את תפקידו עד הסוף. משה היה אמור להכניס את בני ישראל לארץ ישראל, דבר אשר נמנע ממנו בעקבות החטא. יהושע כמשרת משה מקבל את ההנהגה על מנת שיסיים את התפקיד שמשה התחיל ולא סיים. את התפקיד הזה הוא עושה מכוחו של משה וכשליחו.

ב. מותו של מנהיג גדול משאיר חלל גדול מאד. כל מנהיג שינסה לתפוס את ההנהגה אחריו יהיה לא מספיק משמעותי. כפי שמתאר ספר דברים בסיומו, משה היה גדול הנביאים והמנהיגים, ולאחר מנהיגותו המיוחדת יהיה קושי גדול מאד לכל אדם אחר לתפוס את ההנהגה. יתכן שהאפשרות היחידה היא שיקום מנהיג מכוח של משה, ממשיך דרכו, והעם יוכל לקבל את הנהגתו מעצם היותו ממשיכו של משה. לכן נבחר דווקא יהושע, משרת משה, המסמל יותר מכל אדם אחר את ההמשכות של משה רבנו.

ג. בספר דברים, כפי שראינו, מובע חשש גדול מפני ההשחתה של העם לאחר מותו של משה והכניסה לארץ ישראל. מנהיג כמו יהושע, אשר ממשיך לשמר את דרכו של משה, ידאג בצורה הכי טובה להמשיך את המסורת, את הדרך של משה רבנו.

כלומר, תפקידו של יהושע איננו רק לכבוש את הארץ מבחינה צבאית, אלא להמשיך את דרכו של משה מבחינה רוחנית, כפי שמצווה אותו ה' בתחילת דרכו:

יהושע א', ז-ח: רק תזק ואמין מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ומין ושמאול למען תשפיל ככל אשר תלך: לא ימוש ספר התורה הזו מפיה וקגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הפתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשפיל:

אם יקום מנהיג עצמתי חדש, שירצה להוכיח את עצמו, ולבנות לעצמו מעמד אל מול המעמד של משה, יש חשש גדול יותר שהוא ישנה מן התורה, או אפילו ימרוד בה.

המשך הדרך הרוחנית של משה דורשת אופי של ענווה וקבלה ולא אופי מנהיגותי עצמאי. רק אדם בעל ענווה יכול לראות את עצמו כממשיך דרך ולא כפורץ דרך חדשה. ובזה גדולתו של יהושע.

סיכום

ספר יהושע מתאר תקופה משמעותית ומאתגרת מאד בחיי עם ישראל: עליהם להכנס אל הארץ, לכבוש אותה ולהתנחל בה, להתרגל לחיים בדרך הטבע, ללא נסים גלויים, ולהמשיך לקיים את התורה למרות הסתלקותו של משה.

המנהיג שנבחר להוביל את עם ישראל בשעה מאתגרת זו הוא דווקא יהושע - שאיננו בעל כישורי הנהגה טבעיים, אלא "משרת משה". גדולתו של יהושע היא דווקא ביכולתו להמשיך את דרכו של משה רבנו, מבחינה רוחנית ומעשית.

מאחר שקשה מאד להיכנס לנעליו של מנהיג דגול כמשה, ה' מחזק את יהושע שוב ושוב במילים "חזק ואמץ", ובהמשך הספר נראה כיצד יהושע תופס מנהיגות ומנהיג את העם בכל האתגרים העומדים לפניהם, ויחד עם זאת ממשיך להיות נאמן לדרכו של משה.

להרחבה

[דף ללימוד בחברותא מתוך התכנית "מתן על הפרק"](#)
[מאמר מאת הרב ד"ר שוקי רייס - בין יהושע "משרת משה" למשה "עבד ה'"](#)
[מאמר מאת הרב איתמר אלדר - מידת הענווה של יהושע](#)

[שיעור מאת ד"ר יעל ציגלר - יהושע: ממשרת למנהיג](#)
[שיעור מאת הרב משה ליכטנשטיין - מעבר ההנהגה ממשה ליהושע](#)
[שיעור מאת הרב יהודה מאלי - יהושע ממשיכו של משה או מנהיג עצמאי](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד על המלחמות הראשונות בכניסה לארץ: כיבוש יריחו וכיבוש העי.